

BARBARA ĆWIL

PRAWO DO PRYWATNOŚCI W KOŚCIELE KATOLICKIM

Prawo do prywatności pojawiało się w wielu dokumentach Magisterium Kościoła. Jednym z pierwszych bezpośrednio wskazującym na ochronę życia prywatnego jest Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*¹. Wymieniana jest ona jako źródło kan. 220 Kodeksu Prawa Kanonicznego promulgowanego w 1983 r., który werbalizuje to uprawnienie. Na obowiązek zachowania sprawiedliwej dyskrecji wobec prywatnego życia innych ludzi i respektowania ich prawa do intymności wskazuje wprost Katechizm Kościoła Katolickiego z 1992 r.

Niniejsze opracowanie ma na celu ukazanie zakresu prawa do prywatności, a poprzez analizę obszarów szczególnej aplikacji tego prawa ustalenie, w jaki sposób objęta jest ochroną ta sfera życia człowieka oraz czy ochrona ta w pełni zabezpiecza nieingerowanie innych osób. Poszczególne zagadnienia omówione zostaną z uwzględnieniem przepisów prawa powszechnego, jak również prawa partykularnego Kościoła katolickiego.

¹ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 26.

1. ZAKRES PRZEDMIOTOWY PRAWA DO PRYWATNOŚCI

Kanon 220 wskazujący na podstawowe prawo każdej osoby wyraża dwie sfery problemów. Z jednej strony nawiązuje do tradycyjnej doktryny kościelnej o prawie każdej osoby ludzkiej do dobrego imienia i do uszanowania godności człowieka, chroniącym ją przed zniewagą, natomiast z drugiej określa prawo do intymności, czyli ochronę tych informacji o sobie, które chociaż są prawdziwe, mają charakter czysto prywatny i dlatego też powinny być chronione przed ingerencją osób trzecich. Jednakże z określeniem zakresu prawa do poszanowania własnej intymności wśród komentatorów kan. 220 KPK nie ma jednomyślności. Problem dotyczy tłumaczenia terminu „intymność”. W literaturze polskiej mówi się zarówno o prawie do własnej intymności, jak i o prawie do prywatności, często też używa się zamiennie pojęć intymność i prywatność².

W doktrynie wskazuje się, że intymność obejmuje wszystko, co stanowi ludzką psychikę lub co w niej istnieje, lecz nie może być poznane na zewnątrz. Innymi słowy, jest to sfera osobowości człowieka, której nie ujawnia on na zewnątrz. Wręcz przeciwnie, ukrywa ją i chroni przed ingerencją innych osób. Definiując pojęcie intymności, niektórzy odwołują się do oddzielenia sfery publicznej i sfery prywatnej. Określa się wówczas zakres intymności osoby jako życie ściśle osobiste lub wszystko to, co nie wchodzi w obszar praw publicznych, a więc pozostaje w sferze prywatnej³.

Wynika z tego, że przedmiotem ochrony prawnej wynikającej z drugiej części kan. 220 KPK są pewne elementy ludzkiej świadomości, które konkretny człowiek w swym sumieniu aprobejuje lub dezaprobuje, lecz ukrywa je przed innymi i wstrzymuje się przed uzewnętrznianiem ich wobec innych. A zatem ochroną objęta jest zarówno sfera najgłębszych przeżyć, jak też sprawy dotyczące jego życia, które dla każdej osoby są czymś najbardziej tajemniczym i w które nikt nie może i nie powinien ingerować bez jej uprzedniej zgody wyrażonej wyraźnie

² Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, t. II, s. 41.

³ Tamże, s. 42.

i absolutnie dobrowolnie. Wkroczenie bez takiej zgody jest bezprawną ingerencją w sferę intymności i powoduje poniżenie godności ludzkiej, czyli należnego jej szacunku jako istocie rozumnej i wolnej. Naturalna godność człowieka i jego wolność domagają się poszanowania prawa każdego do ochrony własnej prywatności. Dlatego też nikt nie ma prawa ujawniania informacji z zakresu życia osobistego, jeżeli miałyby to spowodować jakąś szkodę, utrudnienie realizacji celów osobistych czy pozbawienie życia aspektu prywatnego. Również stosowanie jakiegokolwiek przymusu wobec drugiej osoby, aby ujawniła tajemnicę swojej osobowości, sprzeciwia się prawu naturalnemu. Podstawę do wkroczenia w sferę życia prywatnego innej osoby może stanowić jedynie jej zgoda wyrażona w sposób w pełni dobrowolny. Otwarcie się jednej osoby wobec drugiej w sprawach dotyczących jej intymności nie może być wymuszone przez kogokolwiek, w tym także przez osoby sprawujące władzę w Kościele, np. przełożonego zakonnego czy biskupa diecezjalnego. Z drugiej jednak strony należy zauważyć, że Kościół jest instytucją, która w pełnieniu swojej misji duchowej wkracza w sferę ludzkiej prywatności, zwłaszcza przy sprawowaniu sakramentu pokuty. Jednakże dzieje się to z poszanowaniem pełnej dobrowolności ze strony zainteresowanych penitentów i za zachowaniem ścisłej i bezwarunkowej tajemnicy sakramentalnej spowiedników⁴. Co więcej, Kościół gromadzi informacje z zakresu życia prywatnego swoich wyznawców, a uprawnienie to wynika z kan. 535 KPK. Nasuwającym się przykładem jest prowadzenie ksiąg parafialnych, w których gromadzone są dane dotyczące zaistniałych faktów prawnych powodujących określone skutki prawne w życiu wiernych, odzwierciedlające życie parafialne. Należy jednak podkreślić, że wszystkie informacje mogą być gromadzone z zachowaniem prawa każdej osoby do ochrony własnej prywatności, o której w sposób ogólny mówi w kan. 220 KPK.

⁴ Por. J. Krukowski, *Prawa wiernych do dobrej opinii i do własnej intymności. Komentarz do kan. 220 KPK z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 39 (1996), nr 3-4, s. 236.

2. ZAKRES PODMIOTOWY PRAWA DO PRYWATNOŚCI

Człowiek w całym wymiarze swojej egzystencji i całej osobowości zawsze był i jest w centrum zainteresowania Kościoła. Stąd też wynikające z kan. 220 KPK prawo do ochrony prywatności przysługuje każdej osobie. Uwzględniając normę zapisaną w kan. 1 KPK, należy uznać, że do zachowania przepisów tego kodeksu zostali zobowiązani wszyscy wierni Kościoła łacińskiego. Jednakże prawo do ochrony prywatności zostało wyrażone również w kan. 23 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, a tym samym krąg podmiotów, którym przysługuje to prawo, jest nieco szerszy.

Należy przede wszystkim wskazać, że KPK proklamuje podstawowe prawa i obowiązki wszystkich wiernych, o czym świadczy chociażby sam tytuł tego katalogu. Wiernymi są ludzie, którzy przez chrzest zostali włączeni w Chrystusa, a tym samym we wspólnotę ludu Bożego⁵. Przez chrzest człowiek staje się członkiem Kościoła, czyli podmiotem praw i obowiązków właściwych chrześcijanom i nabywa osobowość prawną uzdatniającą go do korzystania z praw i obowiązków przysługujących chrześcijanom. Ze względu na sakramentalny charakter osobowości prawnej nabytej w Kościele nie można jej utracić ani też jej znieść, gdyż podstawowe obowiązki i uprawnienia wynikające z faktu przyjęcia chrztu nie wygasają⁶. A zatem nasuwa się wniosek, że w Kościele podmiotem praw i obowiązków, w tym prawa do intymności, są wszyscy chrześcijanie, którzy przez chrzest złączyli się z całą wspólnotą Kościoła.

Wśród praw i obowiązków wszystkich chrześcijan, jakie zostały określone w KPK, można wyróżnić dwie kategorie⁷. Do pierwszej z nich należy zaliczyć te, które wynikają wprost z przyjęcia sakramentu chrztu, dzięki czemu osoba może uczestniczyć w życiu społeczności kościelnej. Do drugiej kategorii zaś należą te prawa i obowiązki, które

⁵ Por. kan. 204 KPK.

⁶ Uprawnienie do korzystania z pełnej osobowości prawnej nabytej w Kościele można utracić, jeśli zostanie zerwana jedność z Kościołem lub wymierzona przez Kościół sankcja karna, por. T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Jana Pawła II*, Olsztyn 1985, t. I, s. 276-277.

⁷ Por. W. Kacprzyk, *Prawo do prywatności w prawie kanonicznym a prawo do prywatności w prawie polskim*, Lublin 2008, s. 48.

wynikają z naturalnej godności osoby ludzkiej, a którym prawodawca kościelny udziela ochrony w życiu społeczności Kościoła. Właśnie do tej kategorii należy prawo zagwarantowane w drugiej części kan. 220 KPK. Z powyższej analizy należy wyciągnąć wniosek, że zakres podmiotowy prawa do intymności jest szerszy i obejmuje nie tylko chrześcijan, ale każdego człowieka z racji jego naturalnej godności. Taki wniosek pośrednio wypływa też z kan. 1476 KPK, który stanowi, że „każdy zarówno ochrzczony, jak i nieochrzczony może występować przed sądem [...]”. Podstawą zdolności sądowej w Kościele katolickim jest nie tylko osobowość kanoniczna, wynikająca z faktu przyjęcia chrztu, ale także osobowość naturalna, wynikająca z prawa naturalnego. Należy również zauważyć, że z Kościołem w specjalny sposób związani są katechumeni, którzy wyraźną wolą proszą o włączenie do Niego i których Kościół otacza szczególną troską, przyznaje im różne uprawnienia, właściwe chrześcijanom⁸.

Ze względu na to, że każdy człowiek jest podmiotem prawa do intymności w kanonicznym porządku prawnym, należy się zastanowić, czy kan. 220 KPK stanowi włączenie konkretnego prawa człowieka do kanonicznego systemu prawnego i dlaczego tylko niektóre z praw człowieka zostały wskazane w prawie kanonicznym⁹. Ochrona podmiotowych praw i wolności winna być dostosowana do natury konkretnej społeczności, w której podmiot te prawa realizuje i w której mają być one zabezpieczone¹⁰. Choć prawa wiernych poniekąd idą w parze z prawami człowieka i mimo iż istnieje pewna analogia między nimi, to jednak analogia ta ma określone granice. Bowiernie obie kategorie są prawami osoby, jednak w koncepcji praw wiernego osoba jest rozpatrywana w wymiarze nadprzyrodzonym. Źródłem praw człowieka jest jego naturalna godność, zaś źródłem praw wiernego jest nadprzyrodzona godność ochrzczonego jako dziecka Bożego¹¹.

⁸ Por. kan. 206 KPK.

⁹ W Kodeksie Prawa Kanonicznego wyraźnie uznanym prawem człowieka jest prawo dobrego imienia i prawo do ochrony własnej intymności oraz prawo do legalnej ochrony i do dochodzenia swoich praw, por. kan. 220 i 221 KPK.

¹⁰ J. Krukowski, *Prawa wiernych*, s. 228.

¹¹ P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, Kraków 2001, s. 76.

3. OBSZARY SZCZEGÓLNEJ APLIKACJI PRAWA DO OCHRONY PRYWATNOŚCI

Kościół w pełnieniu swojej misji duchowej wielokrotnie wkracza w sferę prywatności człowieka w różnych obszarach jego życia, a w szczególności podczas sprawowania sakramentu pokuty. Intymne czy też prywatne sprawy wiernych często ujawniane są też przy okazji sprawowania innych form realizacji apostołskiego posłannictwa Kościoła, jak chociażby kierownictwo duchowe. Podczas sakramentu pokuty czy przed kierownikiem duchowym człowiek otwiera swoje wnętrze, swoje sumienie, które jest najtajniejszym ośrodkiem i sanktuarium człowieka i wyznaje najbardziej osobiste tajemnice. Poszanowanie prywatności osobistej nie ogranicza się jedynie do kwestii bezpośrednio związanych z sumieniem, lecz obejmuje też problemy moralne, duchowe, dotyczące życia we wspólnocie Kościoła, które ze swej natury nie mogą być przeznaczone do szerszego rozpowszechniania. Z tego względu w pełni uzasadnione jest objęcie szczególną ochroną tej wewnętrznej sfery człowieka.

3.1. SPRAWOWANIE SAKRAMENTU POKUTY

Tajemnica spowiedzi jest najbardziej wyraźnym przykładem prawa i obowiązku respektowania prywatności osobistej i stanowi szczególne uprawnienie w kontekście ogólnego prawa wiernych do dobrego imienia i ochrony własnej prywatności wyrażonego w kan. 220 KPK. Bowierni każdy penitent otwierający swoje wnętrze przed spowiednikiem ma nienaruszalne prawo do tego, by jego najbardziej intymne wyznanie pozostało bezwzględnie tajemnicą. Prawo do ochrony własnej intymności w tym zakresie nie dopuszcza jakichkolwiek wyjątków, obowiązek zachowania tajemnicy i sekretu spowiedzi jest absolutny¹². Do zachowania tajemnicy zobowiązany jest nie tylko spowiednik, ale również tłumacz, jeśli penitent z niego korzysta, oraz wszyscy inni,

¹² Ten kategoryczny nakaz wynika z kan. 983 §1 KPK, który mówi, że: „Tajemnica sakramentalna jest nienaruszalna, dlatego nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta”.

którzy w jakikolwiek sposób zdobyli wiadomości o wyznaniach w czasie spowiedzi¹³. Uzasadnione wydaje się, aby z racji szacunku dla świętości sakramentu pokuty i własnego dobra, a także na zasadzie wzajemności, również penitent zachowywał należyłą dyskrecję w odniesieniu do tego, co usłyszał od spowiednika, respektując przez to prawo do intymności spowiednika związanego tajemnicą spowiedzi¹⁴.

Za naruszenie tych obowiązków prawo kanoniczne przewiduje surowe sankcje karne. Zdrada tajemnicy spowiedzi jest bardzo ciężkim grzechem, jest także przestępstwem w rozumieniu prawa kanonicznego. Spowiednikowi, który bezpośrednio naruszy tajemnicę spowiedzi, grozi kara ekskomuniki¹⁵, nałożona za sam fakt zdrady. Nikt też nie może go zwolnić z tajemnicy spowiedzi, jest zobowiązany ją zachować do swej śmierci. Żadna zewnętrzna okoliczność, nawet wielka szkoda, której doznaje osoba lub grupa osób, nie usprawiedliwia zdrady tej tajemnicy.

Tajemnica spowiedzi objęta jest także ochroną procesową. Kapłani uważani są za niezdolnych do składania zeznań w sądzie kościelnym w odniesieniu do tego, co poznali w sakramentalnej spowiedzi, chociażby nawet penitent prosił o ujawnienie tego. Co więcej informacji pochodzących ze spowiedzi nie wolno w sądzie przyjąć jako śladu prawdy. Ochrona procesowa rozciągnięta jest również na inne osoby, będące podmiotem obowiązku do zachowania sekretu¹⁶. Obowiązek poszanowania tajemnicy spowiedzi jest przedmiotem ochrony również

¹³ Kan. 983 § 2 KPK.

¹⁴ KPK nie wskazuje bezpośrednio żadnego przepisu, który zobowiązywałby penitenta do zachowania tajemnicy o własnej spowiedzi. Temat tajemnicy spowiedzi podjął Jan Paweł II w przemówieniu do członków Penitencjarni Apostolskiej 12 marca 1994 r., gdzie podkreślił, że „[...] absolutna powściągliwość w mówieniu ma służyć bezpośrednio dobru penitenta. Nie popelnia on grzechu i nie podlega on karze, jeśli z własnej woli i bez szkodenia innym wyznaje poza spowiedzią to, z czego się spowiadał. Jest jednak rzeczą oczywistą, że powinien ze swej strony zachować milczenie na temat tego, co spowiednik, ufając jego dyskrecji, powie mu w czasie spowiedzi sakramentalnej. Wynika to z samego charakteru spowiedzi, obowiązku swoistej wzajemności i lojalności wobec spowiadającego kapłana”. „L'Osservatore Romano” 15(1994), nr 5, s. 21.

¹⁵ Por. kan. 1388 KPK.

¹⁶ Por. J. Krukowski, *Sankcje w Kościele. Część ogólna*. w: *Komentarz do prawa kanonicznego z 1983 r.*, Lublin 1987, s. 182-183.

w ustawodawstwie państwowym, które chroni duchownego i pozwala na odmowę składania zeznań przez kapłana w zakresie obejmującym informacje zdobyte podczas sakramentu pokuty.

Tak rygorystyczne zobowiązanie do zachowania tajemnicy spowiedzi przez posługującego kapłana jest wyrazem troski Kościoła o ten sakrament, który ma na celu uwielbienie Boga i uświęcenie człowieka. Tajemnica ma także chronić grzesznika, któremu często niełatwo jest wyznawać swe winy przed kapłanem i musi mieć gwarancję, że nikt nigdy się o nich nie dowie. Niepewność co do tajemnicy spowiedzi czyniłaby sakrament pokuty trudnym do uniesienia dla penitenta.

Prawo wiernego do prywatności w zakresie spowiedzi wyraża się też w bezwzględny zakazie korzystania przez spowiednika z wiadomości uzyskanych podczas spowiedzi, które powodowałyby uciążliwość penitenta, nawet przy wykluczeniu wszelkiego niebezpieczeństwa wyjawienia, jak również w zakazie korzystania z tych wiadomości przy zarządzaniu zewnętrznym przez przełożonych kościelnych. Taka sytuacja może mieć miejsce w seminariach czy domach zakonnych i dlatego mistrz nowicjuszy i jego pomocnik, rektor seminarium lub innego zakładu wychowawczego nie powinni przyjmować spowiedzi swoich alumnów mieszkających w tym samym domu, chyba że w poszczególnych przypadkach alumni dobrowolnie o to proszą¹⁷. Analogiczny zakaz obowiązuje przełożonych zakonnych w stosunku do swoich podwładnych. Ustanowienie takiego zakazu ma chronić nie tylko penitenta przed jakąkolwiek uciążliwością, ale również spowiednika zarówno przed ryzykiem nawet niezamierzonego naruszenia tajemnicy spowiedzi, jak i przed niebezpieczeństwem narażenia się, choćby niesłuszne, na podejrzenie o wykorzystywanie wiadomości uzyskanych ze spowiedzi w zakresie zewnętrznym¹⁸.

Należy również zauważyć, że prawo wiernego do prywatności osobistej w sposób pośredni wyraża się także w prawie do swobodnego wyboru spowiednika. Penitent, który ujawnia tajniki swego sumienia kapłanowi, winien mieć prawo nieskrępowanego wyboru

¹⁷ Por. kan. 985 KPK.

¹⁸ Por. P. Majer, *Ochrona prywatności*, s. 85.

szafarza sakramentu pokuty¹⁹. Spowiednik zaś winien zadawać pytania z umiarem, taktem i delikatnością, aby nie urazić penitenta i nie żądać od niego więcej, aniżeli jest to wymagane do udzielenia abszolucji. Ponadto miejsce spowiedzi, czyli konfesjonał, który winien zapewnić penitentowi potrzebną dyskrecję, a nawet anonimowość również zapewnia intymność wiernego przystępującego do sakramentu pokuty²⁰.

Reasumując, należy podkreślić, że zachowanie tajemnicy spowiedzi wynika z dwóch racji. Pierwszą z nich jest sakralny charakter sakramentu pokuty, drugą zaś jest związek tej tajemnicy z opartym na godności osoby w jej naturalnym i nadprzyrodzonym wymiarze prawem do ochrony własnej intymności²¹. Katechizm Kościoła Katolickiego z uwagi na delikatny charakter i wielkość tej posługi uzasadnia ochronę tajemnicy spowiedzi szacunkiem należnym osobom²².

3.2. KIEROWNICTWO DUCHOWE

Wierni swoje intymne czy prywatne sprawy ujawniają nie tylko w czasie sakramentalnej spowiedzi, ale również często mówią o nich przy innych formach realizacji apostołskiego posłannictwa Kościoła. Szczególne miejsce zajmuje kierownictwo duchowe polegające na stałej i systematycznej pomocy oraz towarzyszeniu w rozwoju życia wewnętrznego²³. Przed kierownikiem duchowym wierni otwie-

¹⁹ Kan. 991 KPK; korzystanie z tego prawa zostało ograniczone obowiązkiem zachowania dyscypliny wewnętrznej przez alumnów w seminariach duchownych – kan. 240 § 1 KPK i członków instytutów zakonnych – kan. 630 § 1 KPK.

²⁰ Kan. 964 §2 KPK, por. Jan Paweł II, List apostołski motu proprio *Misericordia Dei* o niektórych aspektach sprawowania sakramentu pokuty, w: *Dziela zebrane*, t. IV, Kraków 2007, s. 228; Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, red. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1999, s. 98-105.

²¹ Por. B.W. Zubert, *Sacramentale sigillum inviolabile est*, w: *Divina et Humana. Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin księdza profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, W. Bar, P. Stanisław, Lublin 2001, s. 723-724.

²² KKK nr 1467.

²³ „Kierownictwo duchowe spełnia nieodzowną rolę w wychowaniu moralnym i duchowym [...] jest bardzo delikatnym, ale niezwykle wartościowym narzędziem wychowania, jest sztuką pedagogiczną i psychologiczną, nakładającą wielką odpowiedzialność na tego,

rają swoje sumienie i wyznają najbardziej osobiste tajemnice. Mimo iż treści ujawniane w ramach poradnictwa duchowego nie podlegają w ścisłym sensie obowiązkowi zachowania tajemnicy spowiedzi, to jednak można wskazywać na pewną analogię chociażby z tego względu, że bardzo często kierownictwo duchowe łączy się z sakramentalną spowiedzią²⁴. Ustawodawca kościelny nie wskazuje szczegółowych przepisów, które zobowiązywałyby każdego kierownika duchowego do zachowania dyskrekcji. Obowiązek zachowania tajemnicy nie pozostaje na poziomie moralności i dobrego wychowania, ale jest prawdziwym obowiązkiem prawnym wynikającym z prawa każdego wiernego do ochrony własnej intymności. Uwzględniając to prawo, należy uznać, że taki obowiązek istnieje i nie jest on tylko powinnością moralną. Wymóg rozważli i dyskrekcji nie stanowi jedynie pożądanej cechy kierownika duchowego, ale ma naturę prawną, ponieważ opiera się na zasadzie sprawiedliwości²⁵.

Istnieją natomiast normy kanoniczne odnoszące się wprost do funkcji kierowników duchowych i ojców duchownych w seminariach duchownych i wspólnotach zakonnych. Jest to płaszczyzna niezwykle delikatna, gdyż istnieje na niej pewne napięcie i groźba kolizji między prawem do ochrony własnej prywatności i należnej swobody każdego wiernego w prowadzeniu własnego życia duchowego a prawem Kościoła do należytej formacji i właściwej weryfikacji kandydatów. W tym obszarze zarówno w odniesieniu do alumnów seminarium, jak i zakonników naczelną zasadą winien być rozdział pomiędzy forum sumienia i zewnętrznym zarządzaniem²⁶.

to się tego zadania podejmuje”. Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et paenitentia* (1984), nr 81.

²⁴ Na pewną analogię sakramentalnej spowiedzi i kierownictwa duchowego wskazywał Jan Paweł II: „Forma sprawowania sakramentu pozwala łączyć sakrament pokuty z kierownictwem duchowym, które będąc czymś różnym od sakramentu, daje się z nim dobrze pogodzić”. Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et paenitentia*, nr 32.

²⁵ Por. P. Majer, *Ochrona prywatności*, s. 88-89.

²⁶ „Zachowując rozróżnienie pomiędzy forum wewnętrznym a zewnętrznym, respektując należną wolność wyboru spowiedników oraz postulat rozważli i dyskrekcji, jaka przystoi spowiednikowi duchowemu, cała kapłańska wspólnota wychowawców powinna solidarnie dzielić się odpowiedzialnością za wychowanie kandydatów do kapłaństwa”. Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et paenitentia*, nr 66.

Alumni seminarium i członkowie instytutów zakonnych winni mieć zapewnioną należną wolność w wyborze swojego kierownika duchowego, przed którym mógłby z zaufaniem otwierać swoje sumienie²⁷. A zatem po stronie przełożonych istnieje obowiązek umożliwienia alumnom i członkom instytutu dokonania swobodnego wyboru kierownika duchowego, łącząc roztropnie poszanowanie prawa do intymności z zachowaniem integralności działalności wychowawczej²⁸. Kierownik życia duchowego na równi ze spowiednikami związany jest tajemnicą dotyczącą treści przeprowadzanych rozmów z alumnami seminarium, nie może wydawać o nich opinii i nie wolno mu zabierać głosu w sprawie dopuszczenia ich do święceń kapłańskich²⁹.

Przełożeni w instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego powinni zostawić swoim podwładnym należną wolność w zakresie korzystania z kierownictwa duchowego. Jednakże ta problematyka wydaje się bardziej złożona. Świadczy o tym kan. 630 § 5 KPK, który z jednej strony zachęca podwładnych, aby w sposób wolny, nieprzymuszony otwierali swoje wnętrza wobec przełożonych, z drugiej zaś zabrania przełożonym nakłaniania w jakikolwiek sposób podwładnych do otwierania przed nimi sumienia. Bowiem otwieranie swojego wnętrza, sumienia jest wolną decyzją zakonnika, która powinna wypływać nie z nakazu, ale z zaufania, jakim darzy przełożonego³⁰.

3.3. BADANIA PSYCHOLOGICZNE KANDYDATÓW DO ŚWIĘCEŃ I PROFESJI ZAKONNYCH

W prawie kanonicznym zdrowie psychiczne jest warunkiem koniecznym do przyjęcia kandydata do wyższego seminarium duchowego (kan. 241 § 1 KPK), złożenia profesji zakonnej (kan. 689 § 1 KPK), przyjęcia święceń (kan. 1029; 1041,1 KPK) oraz ich wykonywania (kan. 1044 § 2

²⁷ Por. kan. 246 § 4 i kan. 630 § 1 KPK.

²⁸ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, nr 14.

²⁹ P. Majer, *Ochrona prywatności*, s. 89.

³⁰ B.W. Zubert, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, t. II, cz. 3, Lublin 1990, s. 89-91.

KPK). W tym celu konieczne jest nieraz przeprowadzenie specjalistycznego badania określającego zdrowie, charakter i dojrzałość kandydata. Dlatego kan. 220 KPK, przypominając naturalne prawo do poszanowania prywatności, nie zabrania korzystania z pomocy psychologów przy rozpatrywaniu zdatości kandydatów do życia kapłańskiego czy zakonnego, ale chroni godność osoby przed nadużyciami na tym polu. Jednakże tylko kan. 642 KPK, który mówi o przyjmowaniu kandydatów do nowicjatu i zezwala przełożonym zasięgnąć opinii biegłego co do zdatości kandydata, odwołuje się wprost do kan. 220 KPK. Nasuwa się spostrzeżenie, że w takich sytuacjach może dochodzić do pewnego konfliktu praw. Bowiem z jednej strony instytucja kościelna ma prawo do należytego poznania i oceny kandydata, z drugiej zaś należy respektować prawo do poszanowania prywatności konkretnej osoby. Niemniej jednak Kościół korzysta legalnie z prawa do weryfikacji kandydatów także z punktu widzenia psychologii i medycyny. Natomiast osoba wstępująca do seminarium czy instytutu zakonnego winna być świadoma obowiązujących wymogów i liczyć się z możliwością oceny jej zdrowia psychicznego. Przy czym przełożeni tych instytucji winni także pamiętać, że aby zachować prawo do prywatności kandydata, należy uzyskać jego zgodę w przypadku specjalistycznych badań czy testów. Właśnie w celu zachowania wolności jednostki, uniknięcia nawet pozorów przymusu nie powinna istnieć żadna presja. Badany winien również wiedzieć, jakiemu testowi jest poddawany i jaki uczyni się zeń użytek. Wyniki badań powinien poznać od samego psychologa. Ponadto ma prawo, aby wszelkie informacje na jego temat były traktowane jako poufne i właściwie przechowywane w aktach osobowych. Należy zauważyć, że istnieją też pewne ograniczenia odnośnie specjalisty wykonującego badanie, który pozostaje związany tajemnicą zawodową.

Uzasadnione wydaje się zatem spostrzeżenie, że najpoważniejszą kwestią nie jest sam fakt stosowania badań i testów psychologicznych kandydatów do święceń i profesji zakonnych, ale sposób ich przeprowadzenia i wykorzystywania, tak aby nie naruszać prawa tychże kandydatów do poszanowania prywatności osobistej.

3.4. OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Kościół, realizując swoją misję, gromadzi i przetwarza zarówno dane osobowe swoich wiernych, jak też dane osób nienależących do Kościoła. Przykładem jest prowadzenie ksiąg parafialnych. W tym zakresie kan. 535 KPK ogólnie stwierdza, że księgi te winny być prowadzone w każdej parafii i do obowiązków proboszcza należy, aby były one należycie spisywane i przechowywane oraz zabezpieczone, by żadna informacja nie wydostała się na zewnątrz. Zakres danych, jakie powinny być zamieszczone w tych księgach, wynika ze szczegółowych unormowań regulujących udzielanie sakramentów i sakramentaliów³¹. Ponadto instytucje kościelne gromadzą i przetwarzają dane kandydatów do seminariów duchownych i zgromadzeń zakonnych oraz dane osobowe dotyczące postępowań sądowych na podstawie prawa wewnętrznego. Innym przejawem gromadzenia danych osobowych są kartoteki parafialne zawierające najczęściej informacje niezbędne do realizacji działalności statutowej Kościoła.

Należy zauważyć, że ochrona danych osobowych gromadzonych i przetwarzanych w Kościele wynika z ogólnie sformułowanej normy prawa powszechnego wyrażonej w kan. 220 KPK. Jednak, aby realizacja ogólnie sformułowanych praw fundamentalnych była w praktyce możliwa, winny być one uszczegółowione i skonkretyzowane. A zatem wskazane jest, aby regulacja dotycząca tej materii dokonywana była na szczeblu prawa partykularnego, a szczególnie przez konferencje biskupów tych krajów, w których obowiązuje ustawodawstwo państwowe o ochronie danych osobowych. Konferencje biskupów mogą i powinny podjąć inicjatywy ustawodawcze rozwijające przepisy kan. 220 KPK. z uwzględnieniem regulacji konkordatowych. Takich partykularnych uszczegółowień dokonała Konferencja Biskupów Włoch i Austrii oraz niemieccy biskupi diecezjalni³². Z uprawnienia tego skorzystała również Konferencja Episkopatu Polski, wydając w 2009 r. instrukcję

³¹ Por. kan. 895, 1053-1054, 1121-1123, 1133, 1182 KPK.

³² Szerzej na ten temat J.I. Arrieta, *Konferencje biskupów a ustawodawstwo o prawie do prywatności i ochronie danych osobowych*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2001, s. 41-66.

dotyczącą ochrony danych osobowych w działalności Kościoła katolickiego w Polsce.

Instrukcja ta uchyla zakaz gromadzenia i przetwarzania danych zwykłych oraz szczególnie chronionych, czyli ujawniających pochodzenie, poglądy czy stan zdrowia osób należących do Kościoła lub osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w sytuacji, gdy jest to niezbędne do realizacji zadań statutowych. Natomiast przetwarzanie danych osób nienależących do Kościoła jest dopuszczalne jedynie po uzyskaniu pisemnej zgody. Należy zauważyć, że pewne problemy z realizacją tej przesłanki mogą pojawić się w sytuacji, gdy osoba formalnym aktem występuje ze wspólnoty kościelnej z jednoczesnym żądaniem zaprzestania przetwarzania jej danych. Wydaje się, że nie zawsze możliwe będzie całkowite zaprzestanie wykorzystania informacji uzyskanych w czasie przynależności tej osoby do wspólnoty kościelnej, a szczególnie, gdy jest to niezbędne dla realizacji nie mniej słusznych praw osób trzecich.

Przy przetwarzaniu danych osobowych muszą być zapewnione pełne gwarancje ich ochrony. Zgodnie z instrukcją obowiązek ten spoczywa na administratorze danych, który stosując odpowiednie środki techniczne i organizacyjne, ma uniemożliwić dostęp do zbiorów osobom nieupoważnionym oraz zabezpieczyć je przed uszkodzeniem, zniszczeniem lub utratą. Dostęp do danych osobowych mogą mieć jedynie osoby bezpośrednio realizujące cele, dla których są one gromadzone, oraz powinny korzystać z nich jedynie w takim zakresie, jaki jest konieczny do realizacji tych celów. Stosowanie odpowiednich środków technicznych i organizacyjnych dotyczy zarówno danych przetwarzanych w sposób tradycyjny, jak i do przetwarzanych w systemach informatycznych. Zabezpieczenia te muszą być adekwatne do istniejących zagrożeń oraz do aktualnego stanu techniki. Należy zauważyć, że kwestie zabezpieczenia reguluje również prawo powszechne określające zasady dotyczące archiwizacji dokumentów³³. Również sposób przechowywania i udostępniania akt procesowych, a także dopuszczania osób trzecich do auli regulują w bardzo ogólny sposób odrębne przepisy kanonicznego prawa procesowego³⁴.

³³ Kan. 486-491 KPK.

³⁴ Por. kan. 1470, 1475, 1596, 1597, 1598 § 1, 1678 § 1, 1703 KPK.

Podkreślenia wymaga fakt, że Konferencja Episkopatu Polski, wydając instrukcję dotyczącą danych osobowych, nie wprowadza nowych norm regulujących te kwestie, a jedynie wskazuje unormowania wynikające z ustawy o ochronie danych osobowych mające zastosowanie przy przetwarzaniu informacji w działalności Kościoła. A zatem można uznać, że nastąpiła recepcja prawa państwowego do kościelnego porządku prawnego.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA NARUSZENIE PRAWA DO PRYWATNOŚCI

Ustawodawca kodeksowy poprzez włączenie prawa do poszanowania prywatności zagwarantował też ochronę tego uprawnienia w porządku kanonicznym, w tym również na forum karnym i sądowym. Zgodnie z kan. 221 KPK wiernym przysługuje legalne prawo do dochodzenia i obrony uprawnień przysługujących im w Kościele na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa. A zatem wszyscy wierni mogą domagać się przestrzegania prawa do poszanowania jego prywatności zarówno na drodze administracyjnej, jak też sądowej. W ramach każdego prawa istnieje podmiot uprawniony i podmiot zobowiązany, prawom jednostki odpowiadają obowiązki innych jednostek. Dlatego z całą pewnością należy stwierdzić, że prawo musi umożliwiać domaganie się jego zachowania.

Niemniej jednak, aby realizacja przez władzę wykonawczą i sądowiczą ogólnie sformułowanych praw fundamentalnych była w praktyce możliwa, muszą być one w sposób wyraźny i szczegółowy określone przez prawodawcę. Należy zauważyć, że w Kodeksie Prawa Kanonicznego brak jest generalnego ustanowienia sankcji kanonicznych za naruszenie prawa do prywatności drugiej osoby. Również kanoniczne prawo karne nie określa wprost przestępstwa polegającego na pogwałceniu prawa do prywatności. Prawodawca kodeksowy przewiduje jedynie sankcje za naruszenie poszczególnych przejawów prywatności człowieka. Jak już wcześniej zostało zasygnalizowane, ustanowione są sankcje karne za złamanie tajemnicy spowiedzi (kan. 1388 KPK) lub naruszenie tajemnicy urzędowej obowiązującej sędziów i innych pracowników sądów kościelnych (kan. 1457 KPK). W odniesieniu do pełniących urzędy

kościelne w kan. 1389 KPK przewidziana jest kara za nadużycie władzy, zaś w stosunku do wiernych, którzy naruszyliby prawo do prywatności, nakazane jest naprawienie wyrządzonej szkody moralnej. Przy czym przewidziane sankcje nie zawsze są stosowane w sposób bezwzględny. Niekiedy ewangeliczne prawo miłości bliźniego, przebaczenia i miłosierdzia każe zrezygnować z dochodzenia ścisłej sprawiedliwości.

Należy zauważyć, że prawo do prywatności nie jest prawem absolutnym i bezwzględnym. Niejednokrotnie będzie ono musiało ustąpić wobec wyższego dobra wspólnego czy wobec praw innych osób. Sytuacja taka może zaistnieć w celu wyegzekwowania przewidzianych prawem zachowań, jak chociażby obowiązku zachowania celibatu duchownych, które często dotyczy ich życia prywatnego. Podobnie w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa wkracza się w prywatne i najbardziej intymne sprawy małżonków³⁵. Jednak wszystkie ograniczenia powinny być minimalne i jak najściślej określone, by zagwarantować realne i efektywne wykonywanie prawa do ochrony własnej prywatności.

WNIOSKI

Prywatność obejmuje wiele obszarów życia człowieka. Dotyczy zarówno najgłębszych przeżyć człowieka, jak też spraw osobistych, w które nikt nie może i nie powinien ingerować bez jej uprzedniej zgody.

Prawo do prywatności w Kościele, tak jak wszystkie prawa człowieka, wypływa z godności przysługującej każdej osobie ludzkiej, która ma podwójne uzasadnienie naturalne i nadprzyrodzone. Dlatego należy uznać, że podmiotem prawa do prywatności jest nie tylko ochrzczony i należący do Kościoła, ale każdy człowiek, gdyż prawo to wynika z natury i godności osoby.

Włączenie prawa do ochrony własnej intymności do kategorii podstawowych uprawnień i obowiązków wszystkich wiernych w syste-

³⁵ Por. A. Brzemień-Bonarek, *Dopuszczalność dowodów zdobytych w sposób niegodziwy w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Katowice 2007, s. 96-98.

mie kanonicznym wynika z konieczności dostosowania tego prawa do specyficznego, eklezjalnego kontekstu. Kościół, pełniąc swoją misję, często styka się z intymną i najbardziej osobistą sferą człowieka, jaką jest wiara, duchowość, modlitwa, moralność czy sumienie. Szczególnym tego miejscem jest sakrament pokuty czy kierownictwo duchowe. Są to przecież zwyczajne obszary działania Kościoła i dlatego też jest to nieuniknione.

Zamiarem prawodawcy było zabezpieczenie prawa do prywatności we wspólnocie Kościoła. Jednakże, aby realizacja ogólnie sformułowanych praw fundamentalnych była możliwa w praktyce, muszą być one uszczegółowione i skonkretyzowane. Niemniej jednak ochrona prywatności w KPK nie została określona w sposób wyraźny, brak jest generalnego ustanowienia sankcji za naruszenie tego prawa. Zatem można uznać, że kan. 220 KPK stanowi klucz interpretacyjny, w świetle którego należy dokonywać wykładni innych przepisów pozwalających rozwiązać pojawiające się konflikty na tym polu.

Niektórzy ustawodawcy kościołów partykularnych, a mianowicie Konferencja Episkopatu Włoch, Konferencja Biskupów Austrii oraz niemieccy biskupi diecezjalni wydali dekrety stanowiące rozwinięcie prawno-kanoniczne podstawowego prawa wiernych wyrażonego w kan. 220 KPK, które dotyczy przede wszystkim tematyki ochrony danych osobowych. Również Konferencja Episkopatu Polski, wybierając drogę prawodawstwa kolegialnego wskazaną w kan. 455 §1 KPK wydała instrukcję dotyczącą ochrony danych osobowych w działalności Kościoła katolickiego w Polsce, mającą na celu uszczegółowienie i dostosowanie prawa kościelnego do prawa państwowego obejmującego ochroną tę sferę człowieka. Wydając przepisy prawne we własnym zakresie, Kościół wnosi swój wkład, aby osiągnąć najistotniejszy cel każdej społeczności, jakim jest obrona ludzkiej godności i dobra wspólnego, która jest wspólna zarówno dla społeczności państwowej, jak i społeczności kościelnej. Jest to równocześnie konkretny znak współpracy z państwem.

RIGHT TO PRIVACY IN THE ROMAN CATHOLIC CHURCH

Summary

Privacy involves both the sphere of deepest human experience and life matters that by each individual are kept in secrecy and should not be interfered with by others without prior consent. In the Roman Catholic Church, the right to privacy is contained in Can. 220 of the Code of Canon Law (CCL). Not only are the faithful entitled to this right but also every person for, as all rights, it emanates from human dignity, which is of twofold origin: natural and supernatural. By pursuing her spiritual mission, the Church enters human private domain in various realms of life, in particular during the Sacrament of Penance. Intimate and private matters of the faithful are often disclosed while administering different forms of the apostolic mission of the Church, e.g. when being involved in spiritual leadership. Respect for privacy is not only limited to conscience-related issues but also spans moral, spiritual and personal dilemmas, which may not, by nature, be broadly communicated; hence, special protection of this sphere of human activity is fully justified.

The universal law of the Church is rather generic in its regulations on the issue of the protection of human privacy. More detailed and specified norms to the overarching principle are developed at the local level by the conferences of bishops. Some legislators of particular churches, for example, the Italian Episcopal Conference, Austrian Episcopal Conference and German diocese bishops issued decrees to supplement the general right of the faithful provided for in Can. 220 of the CCL and primarily concerning the protection of personal data. Likewise, the Polish Episcopal Conference had recourse to Can. 455 §1 of the CCL and issued the document, *An Instruction on the Protection of Personal Data in the Activity of the Roman Catholic Church in Poland*, which aimed to elaborate on and adjust ecclesiastical law to state law, embodying the protection of this area of human life. Precise and transparent definition of these rights assures their effective protection and practicability.

Translated by Konrad Szulga